

Nieuwe visies op economie en ecologie

Een toekomst voor de landbouw

Het platteland oogt idyllisch: ruimte, rust en groen, maar dat is slechts een façade. De druk op de landbouwsector groeit, de Europese markt opent zijn deuren verder, subsidies worden afgebouwd en het milieubeleid verhardt zich. Maar als de boeren ermee stoppen, verdwijnen de hoeders van de open ruimte. Tijd voor een antwoord op de vragen: wat was, wat is en wat wordt de relatie tussen landbouw en landschap?

'Met de tien nieuwe lidstaten die in 2004 tot de EU toetraden, hebben we vijftig procent meer landbouwareaal, maar slechts twintig procent meer consumenten', constateert

Alterra-onderzoeker ir. Willem Rienks. 'Dat heeft uiteraard grote consequenties.' Rienks en collega's hebben onderzocht waar in Europa de beste kansen liggen

voor de landbouw. De resultaten beschreef hij in het essay 'Landbouw op de Europese kaart'. De productie verschuift naar plaatsen waar de productieomstandigheden optimaal zijn. 'Zelfs een niet-Europees land als Brazilië kan een belangrijke exporteur van varkensvlees worden', zegt Rienks. 'De prijzen van grond en arbeid zijn daar veel lager. Bovendien is vlees een bulkproduct dat gekoeld prima kan worden vervoerd.'

Nederland landbouwnatie?

In de visie van Rienks is er in het stedelijk gebied tussen Londen, Amsterdam, Keulen en Parijs alleen nog ruimte voor producten met een hoge toegevoegde waarde zoals groenten, fruit en sierteeltproducten. Bovendien zal in deze vierhoek de druk toenemen om landbouwareaal om te zetten in grond voor verdere verstedelijking. Dat maakt het voor boeren steeds moeilijker om bedrijven op die plekken in stand te houden. Blijft de landbouw dan nog wel in Nederland? Rienks: 'De rol van Nederland als landbouwnatie is straks niet helemaal uitgespeeld. Zo is er in West-Nederland nog toekomst voor de (glas)tuinbouw, omdat die sector met zijn verse, bederfelijke producten en de hoge input van arbeid, kennis en diensten sterk afhankelijk is van de goede infrastructuur die Nederland biedt. In Noord-Nederland liggen kansen voor de melkveehouderij, want daar is nog relatief veel grond beschikbaar tegen een relatief lage prijs.' Maar dan moet er wel het een en ander veranderen. Rienks: 'Door de melkquota kan de melkveehouderij niet groeien in areaal.' Daarnaast is er de vraag wat we willen: een internationaal concurrerende landbouw of een sector die afhankelijk is van subsidies? De sturingsmogelijkheden voor de Nederlandse overheid zijn beperkt. Europese en internationale ontwikkelingen

en wetgeving zijn veel bepalender. De beperkte mogelijkheden die we hebben, zouden benut moeten worden om de Nederlandse landbouw klaar te maken voor de veranderende markt en internationaal toonaangevend te laten blijven.

Blijvers of wijkers?

Rienks: 'De optie van niets doen levert alleen een vertraagde shake-out van bedrijven en een zwakke concurrentiepositie op. Indirect heeft deze keuze natuurlijk grote consequenties. Er wordt gekozen voor de blijvers en niet voor de wijkers. Wordt dit gedaan met een koude of een warme fiscale sanering? Deze keuze vergt lef bij zowel de overheid als het landbouwbedrijfsleven.' Binnen Alterra hebben meer onderzoekers zich met de toekomst van de landbouw beziggehouden. Dr. Anton Stortelder en zijn collega's bedachten het concept 'Boeren voor Natuur'. Een ecologische en economische visie op het platteland. Behalve voor groot-schalige landbouw moet er meer ruimte zijn voor landschapsgerichte en natuurgerichte landbouw. Het geld daarvoor komt uit een privaat regionaal fonds, waarin 'vragers' naar natuur, landschap en een aangepast waterbeheer geld storten.

In 2001 is dit principe in Boomblad voor het eerst beschreven. Inmiddels wordt er op enkele plekken proefgedraaid. Hieruit blijkt dat juist de boeren in de oude cultuurlandschappen – die te kampen hebben met kleinschaligheid, verweving van landbouwgronden met bos en natuurgebieden, en met veel reliëf en bodemvariatie – een andere vorm van landbouw als kans zien om hun bedrijf voort te zetten. Hierbij staat het ontwikkelen van natuur- en landschapswaarden centraal, in combinatie met meer waterberging. Voor meer dan tien bedrijven zijn plannen in deze richting uitgewerkt. Waterschappen, lokale overheden en het rijk hebben financiering van het project toegezegd. Voorwaarde is echter dat Brussel met de aanpak instemt; momenteel wordt daar de zogenoemde staatssteuntoets uitgevoerd. Als die goed uitpakt, kan de uitvoering beginnen.

Samenhang in beheer

Boomblad schreef destijds: 'In de discussie over ruimtedruk in Nederland staan sectorale claims vaak tegenover elkaar. "Boeren voor Natuur" gaat uit van meervoudig ruimtegebruik en dat kan de druk beperken. Het realiseren van natuurdoelen door boeren, op hun eigen grond, levert flinke financiële voordelen op.' Anno 2005 blijkt in toenemende mate dat de principes van 'Boeren voor Natuur' een belangrijke aanvulling kunnen zijn op het agrarisch natuurbeheer zoals dat tot nu toe vanuit het Programma Beheer wordt geregeld. De resultaten van de huidige regelingen zijn namelijk niet bevredigend. In de Natuurbalans van dit jaar staat dat de omslag van natuurbeheer door de aankoop van gronden naar natuurbeheer in particulier en agrarisch eigendom, de ruimtelijke samenhang in beheer onder druk heeft gezet. Met de huidige regelingen voor agrarisch natuurbeheer kunnen zonder aanvullende inrichtingsmaatregelen niet de natuurdoelen worden bereikt die terreinbeherende organisaties wel kunnen realiseren. Stortelder hierover: 'In de aanpak volgens de visie "Boeren voor Natuur" wordt juist wel uitgegaan van herinrichting. Vooral in het natuurgerichte bedrijf wordt het hele watersysteem aangepast aan de eisen van modern waterbeheer, waarbij veel meer water wordt vastgehouden. Dit betekent vernatting, waarvan ook de aanliggende, verdroogde natuur kan profiteren.'

Taboes benoemen

Veranderingen in de landbouw betekenen ook veranderingen in het landelijk gebied.

Het loslaten van quoteringen kan tot gevolg hebben dat er supergrootschalige bedrijven ontstaan. Een ander gevolg kan zijn dat boeren met weinig inkomsten op zoek gaan naar nieuwe functies die vooral tot 'verrommeling' en een minder aantrekkelijk landschap zullen leiden. Alterra-onderzoeker ir. Tia Hermans vindt de rol van onafhankelijk onderzoek binnen dit veranderingsproces heel belangrijk: 'Wij zijn in staat objectieve analyses te leveren zonder supporter te zijn van een of andere functie. We kunnen taboes of vooroordelen benoemen en argumenten voor bepaalde opvattingen over het landschap via onderzoek bevestigen of ontcrachten. Daarnaast kunnen we bijgestelde of alternatieve vormen van ruimtegebruik ontwerpen. Hiermee faciliteren we de besluitvorming. De goedgekeurde besluiten kunnen we vervolgens implementeren en achteraf evalueren.' Deze lijn van signaleren, ontwerpen, besluiten, implementeren en evalueren sluit aan bij de wijze van redeneren en denken van beleidsmakers en belanghebbenden op elk schaalniveau. Kortom: genoeg toekomstperspectieven voor interactie tussen opdrachtgevers en onderzoekers, ten gunste van de langetermijnperspectieven van onze landbouw. In welke vorm dan ook. ■

Meer informatie: Willem Rienks, willem.rienks@wur.nl of tel. (0317) 47 42 32; Anton Stortelder, anton.stortelder@wur.nl of tel. (0317) 47 79 28; Tia Hermans, tia.hermans@wur.nl of tel. (0317) 47 44 32.

